

il-**Huttafa**

il-magazin ta' Klabb Huttaf

agrett
tal-bhejjem

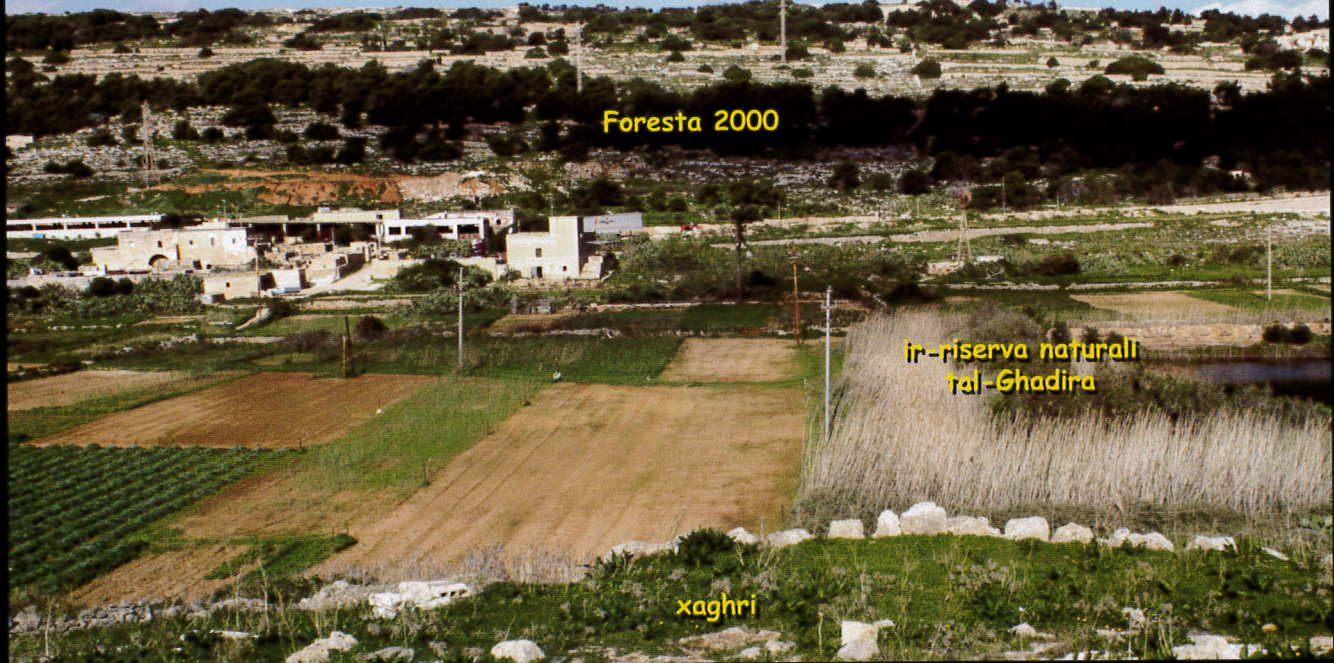

BirdLife
MALTA

MOSTRU ikrah

Ahbar xejn sabiha. Forsi smajtu bit-triq li jridu jghaddu mill-Ghadira. Dan huwa proġett tal-wahx li jekk isir ha jirvina biċċa ohra mill-kampanja Maltija, ha jċarrat ix-xaghri ta' Foresta 2000 u ha joqtol ghal dejjem il-kwiet u l-paci tar-riserva naturali tal-Ghadira.

Il-wied tal-Ghadira llum...

Foresta 2000

ir-riserva naturali tal-Ghadira

xaghri

...u kif iridu jgibuh!

Kif taraw fir-ritratt t'isfel, l-idea hi li jibnu triq ġdida li tghaddi minn wara r-riserva tal-Ghadira. Bhala skuza qalu li t-triq tax-xatt qed teqred ir-ramla tal-Ghadira, imma s'intendi kulhadd jaf li din hmerija. Il-BirdLife u ghaqdiet ohrajn huma kontra dal-proġett mostruz u qed nithabtu biex ma jsirx. Jekk nitilfu dil-battalja u l-proġett isir xorta, titef in-natura, jtilfu l-ghasafar, jtilfu l-pan-ti, titef il-kampanja, u jtilfu n-nies kollha li jhobbu l-ambjent. Din il-gennata turi li Malta ghad hawn hafna li ma jimpurtahomx mill-ambjent.

Victor Falzon

Victor Falzon

Din hija **GAWWIJA RASHA KANNELLA**. Forsi tahsbu min semmieha hekk kien fis-sakra, ghax ras dan l-ghasfur tidher bajda mhux kannella! Is-sigriet huwa li meta dil-gawwiya tbiddel ir-rix fir-rebbiegha, rasha ssir kannella skur. Imma hawn Malta dan l-ghasfur iktar narawh fix-xitwa meta rasu... tkun bajda!

X'tahwid! Bl-Ingliż jghidulha black-headed gull.

Ghaliex jghidu black jekk hija brown?

Ghax mill-bogħod tidher sewda, dudu.

Ritratt ta' Desirée Falzon

Hej Huttaf!

Thobbuha x-xitwa? Jien inhobbha, avolja jiena u nittajpja bhalissa ghandi saqajja ffrizati :) Ix-xitwa toghgobni ghax bhalissa l-pjanti qishom tellieqa biex jaraw min minnhom se jkabbar l-iktar weraq, u ftiit iehor jimpikaw min minnhom ha johrog il-fjuri l-ewwel.

Anke ghasafar ikun hawn hafna iktar milli jkun hawn fis-sajf. Morru passigkata fil-kampanja u jekk toqogħdu tikka attenti taraw u tisimghu **Pitirrossi** u **Fjammi Suwed**, **Psiepes** u **Zizka Bojod**, **Bucaqq tax-Xitwa**, **Sturnell** u **Vjolini tax-Xitwa**. Dix-xitwa ġew hafna Vjolini tax-Xitwa, per eżempju. Orkestra shiha insomma!

Dawn kollha ghasafar komuni li naraw daż-żmien, u intom bhala naturalisti membri ta' Klabb Huttaf tajjeb li ssiru taghrfu xi erbgha minnhom. Xejn xejn timpresjonaw lil shabkom li ma jifhmux fin-natura u ghalihom kull ghasfur jahsbuh Tal-Bejt :)

Jekk tiġu l-harġiet tal-Klabb malajr tibdew taghrfu dawn l-ghasafar ghax mhux diffiċli. Sib u pagħna 7 halli taraw kemm hu faċli taghrahom minn xulxin. Iktar u iktar jekk ghandkom tromba u xi ktieb bhal *Ghasafar Madwarna*.

Imma l-iktar li ghandkom bżonn huma ghajnejn jaraw u widnejn jisimghu.

Issa ha nhallikom forsi nhajjar il-qattusa toqgħodli fuq saqajja forsi ssahhanhomli! Čaw čaw!

Victor Falzon
l-editur

X'ghandna?

Editorjal	2
Ahbarijiet	3
Mid-dinja	4
X'nista' nara tghid?	5
L-iSkrepbuk tal-Fjuri	5
Iż-Żagħrun	6
Ghasafar tax-Xitwa	7
Attività	8
Rapport	8
It-Tundra	9
Nilagħbu tikka	10
Gallerija	10
Qatt innutajt?	11
Dinja Wahda	11

Il-kumitat ta' Klabb Huttaf

Kathleen Mamo (kap) • Jason Aloisio
• Matthew Borg Cardona • Desirée Falzon
• Victor Falzon • Angèle Pulis

kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel 21347644 / 21347645 / 21347646
imejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

Klabb Huttaf

Klabb Huttaf huwa t-taqsimha ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taht it-18-il sena. Għall-membri tal-Klabb naghmlu harġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, harġiet bil-lanċa, u naghmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xaharejn nohorġu dal-magażin *Il-Huttafa* li nibagħtuh lill-membri d-dar bil-posta. Bhalissa fil-Klabb qegħdin iktar minn 1000 membru. Shubija fi Klabb Huttaf hija €7 fis-sena.

© Publikazzjoni BirdLife Malta, Diċembru 2008
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

X'hemm mal-faċċata?

L-AGRETT TAL-BHEJJEM (Cattle Egret *Bubulcus ibis*) iktar tarah f'pajjiżi tal-Afrika milli f'Malta. Imma dan l-ahhar beda jiffaċċa Malta kull sena. Bħall-kuġini tiegħu l-irsieset, l-Agrett tal-Bhejjem ihobb postijiet niedja hdejn xmajjar jew għadajjar. Imma dan ihobb ukoll jippassigga fejn ikun hemm xi merhla baqar jew bufla qed jirġu. Ritratt ta' Victor Falzon

mid-dinja...

Sejba ghadam!

Dan l-ahhar fiċ-Ċina nstabt biċċa art mimlija ¹fossili tad-dinożawri. Qed jghidu li din hija l-iktar roqgħa art fid-dinja li fiha minn dal-fdal, u qieghda hdejn belt jisimha Zhucheng. F'biċċa art daqs qisu tliet grawnds tal-futbol diġà sabu 7600 fossila, u min jaf x'ghad hemm midfun. Il-²paleontoloġi qed itiru bil-ferħ għax iktar ma jsibu fossili iktar nitghallmu fuq il-hajja ta' dawn l-annimali, li llum m'għadhomx jeżistu.

Id-dinożawri huma rettili li kienu jghixu miljuni tas-snin ilu, uħud enormi bħall-famuż Tyrannosaurus rex, oħrajn żgħar daqs tiġieġa, uħud itiru u oħrajn jghumu. Id-dinożawri mietu kollha hafna qabel ma tfaċċaw in-nies fid-dinja. Illum nafu bihom għax għadhom jinsabu l-fdalijiet tagħhom fil-blat. F'Malta qatt ma nstabu fossili tad-dinożawri għax il-blat Malti mhux daqshekk antik. L-iktar li nstabu fossili tad-dinożawri huma fl-iStati Uniti u fiċ-Ċina.

Dan huwa **Hadrosaurus**, dinożawru li għex xi 80 miljun sena ilu. F'Zhucheng sabu skeletru ta' Hadrosaurus twil 20 metru!

Jien kont insemimħ oranġjożawrus mhux hadrosawrus!

Hadd ma jaf x'kulur kienu d-dinożawri.

aktar art protetta

Dan l-ahhar ir-Russja wegħdet li se tkabbar l-art protetta tagħha b'xi 80 miljun ettaru... biċċa art daqs il-Ġermanja, l-Italja, is-Slovenja, l-iSvizzera, l-Olanda u l-Belġjum flimkien! Waww! Bhalissa qed issir herba f'hafna mill-foresti tar-Russja. It-tort mhux biss ta' min qed jaqta' s-siġar, imma anke tal-gvern Russu li mhux jikkontrolla l-qtuġh. Forsi bil-protezzjoni l-ġdida l-affarijiet isiru aħjar. Ahna hekk nisperaw, għall-ġid tas-siġar u l-annimali li jghixu f'dawn il-foresti enormi.

Tiftakar x'jghidulhom il-foresti fir-Russja?
Tajga!
Brava!

¹fossili - fdalijiet antiki ta' pjanti jew annimali li biż żmien isiru ġebel.
²paleontologu - Xi hadd li jistudja l-hajja preistorika.

Ċaw ċaw imnasab!

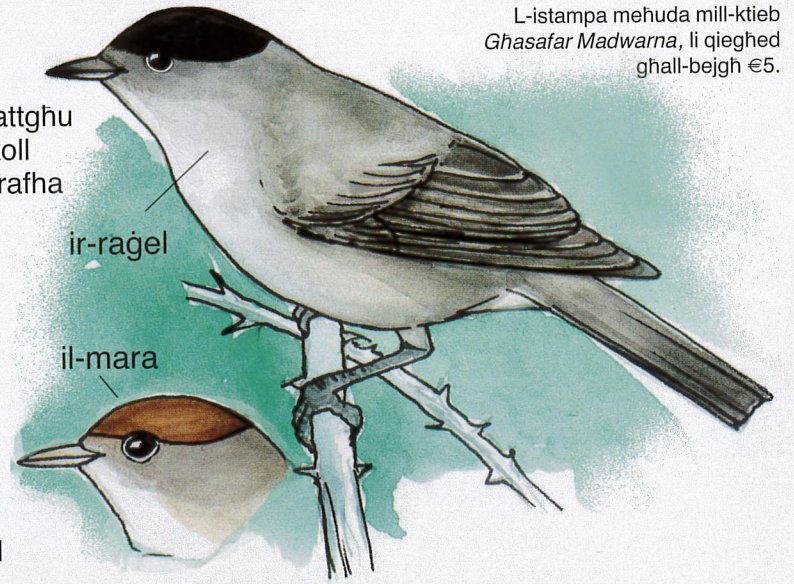
Tiftakru f'dawn l-ahhar xhur ġibna COUNTDOWN f'Il-Futtafa ta' Kemm baqa' żmien biex jispiċċa l-insib tal-ghasafar f'Malta? Issa ż-żmien għadda, u l-insib suppost jieqaf kollu u għal dejjem malli tispicċa s-sena 2008. Minn 1 Jannar 2009 sar kontra l-liġi tal-Unjoni Ewropea (u ta' Malta) li n-nassaba jkomplu jarmaw ix-xbiek u jaqdbu għasafar bħal Griedel, Vrieden, Gojjini u Pluvieri. Issa nisperaw li l-liġi jobduha wara kollox!

Fir-ritratt taraw mansab enormi li qieghed hdejn Bingemma, u dan huwa armat biex fil-jinqabdu l-Pluvieri. Barra li huwa hażin u krudili li taqbad l-ghasafar, araw ukoll xi nsara saret lill-art. Din qabel probabbi kienet roqgħa xagħri sabiha mimlija Ghansar, Saghtar u orkidi. Issa ġiet qisha parking. Prosit eh! Very nice!

X'nista' nara l-ghid?

Jason Aloisio jghidilna fuq għasfur li nistgħu naraw daż-żmien tas-sena

il-kapinera Blackcap *Sylvia atricapilla*

L-istampa mehuda mill-ktieb Għasafar Madwarna, li qieghed għall-bejgħ €5.

Din hi wahda mill-ghasafar li jinżlu jqattgħu x-xitwa fil-Mediterran, u għalhekk tiġi wkoll f'Malta. Qisha Bufula Sewda imma tagħrafha minnha għax l-iswed f'rasha jgħatti biss il-qorriegħa u mhux il-wiċċ ukoll. Il-Kapinera mara jkollha qorriegħa kannella. Il-Kapinera ffitex postijiet bis-siġar u mhux faċli taraha għax thobb tinheba qalb il-friegħi jew pjanti folti. Fejn ikun hemm il-Liedna, għid li se ssib il-Kapinera wkoll, tnaqqar mill-frott tagħha. Mhix għasfur rari u jekk tidra l-ghajta tagħha (*Ċekk...čekk...čekk*) tibda tinduna biha iktar malajr. Din l-ghajta wkoll tixbah lil tal-Bufula Sewda imma mhix maħtufa u hemm pawsa qasira bejn ghajta u oħra. Meta nismaghha tfakkarni fil-hoss li jagħmel bal-lun tat-table tennis meta titilqu minn idek biex jimmolla mal-art u terġa' taqdbu!

Ghandek żball hawn!

Oops!

L-iskrepbuk tal-Fjuri

kitba ta' Jeffrey Sciberras

qarsu

bl-Ingliż
Cape Sorrel
isem xjentifiku
Oxalis pes-caprae

- janta ¹annwali, baxxa, b'hafna weraq forma ta' tliet qlub imwahnin ma' xulxin.
- aghmel fjuri sofor qishom trumbetta, minn Novembru sa Mejju.
- għidulha QARSU għax iz-zkuk hodur għandhom toghma qarsa. Tissejjah ukoll HAXIXA INGLIŻA għax iddahhlet Malta minn ²botaniku fl-1811 fiż-żmien li Malta għaddiet f'idejn l-Ingliżi, u żeragħha fil-ġonna tal-Furjana. Ingabet mill-Afrika t'Isfel, imma llum mifruxa f'hafna pajjiżi fil-Mediterran, u anke waslet l-Ingilterra.
- janta ³invażiva hafna. Tifforma basal żgħir taħt l-art, u tinfirex minn hekk. Imliet kullimkien u probabbi qerdet u hadet post xi pjanti li kienu indigeni.
- Malta tikber fil-gzejjer kollha hlief fuq Filfla, il-Ġebbla tal-Ġeneral u xi blatiet oħrajn.

¹annwali - pjanta li tgħix staġun jew tnejn biss.
²botaniku - xi hadd li jistudja l-pjanti.
³invażiv - animal jew pjanta li jinfirex malajr u spiss johnoq u jiehu post speċi oħrajn madwaru.

iz- Zagħrun

hawthorn *Crataegus monogyna*

F'Foresta 2000 hawwilna koċċ Zagħrun.

Darba, wiehed bidwi habib tiegħi minn Hal Gharghur kien sejjaħ liż-Zagħrun "is-sigra tal-kastig". Hu ried ifisser li ż-Zagħrun jikber qalb il-blat tax-xagħri u fl-irdumijiet u jiflah għan-nixfa u l-kedda tas-shana tas-sajf. U hekk hu, għax kultant tara Żagħrun jikber fil-blat u tiskanta kif jibqa' haj!

Imma ż-Zagħrun jikber ukoll f'imsaġar naturali fejn jifforma parti mis-saff ta' sigar baxxi. F'diversi pajjiżi ż-Zagħrun ihawluh ma' speċi oħrajn biex jiffurmaw heġġ li jservi ta' lqugh għar-riħ. Barra minn hekk, ix-xewk tal-friegħi zghazagh taż-Zagħrun iservi wkoll biex iżomm il-bhejjem milli jghaddu minnu u jaħarbu.

Iż-Zagħrun huwa 'sġajra ²horfija li fix-xitwa tinza' għal kol-lox mill-weraq, imbagħad tarmi weraq ġdid fir-rebbiegħa eżatt wara li tarmi bukketti bojod ta' ³nwar. Fil-harifa, waqt li toħrof, issir hamra għax tkun miżghuda bil-frott.

Iż-Zagħrun hafna drabi jikber mhux fuq zokk wiehed imma fuq numru ta' zokk, ġieli f'forma xi ftit bl-addoċċ. Meta jithawwel fil-ġonna u jissaqqa, iż-Zagħrun isir arbuxxell kbir. Il-qoxra taz-zokk hija kan-

Meta ż-Zagħrun ikun bil-frott impossibli ma tindunax bih! Din tar-ritratt tikber hdejn Selmun.

Desirée Falzon

nella matta bi xquq orangjo. Il-weraq huwa mfellel fi swaba' qisu tat-tursin, u l-fjuri huma bojod b'hames petali li jfuhu.

Wara li l-insetti jdakkru l-fjuri, tikber frotta qisha tuffieha zghira, wiesgħa xi 1cm u b'qoxra hamra

tghajjat. Dak il-kulur jarawh sew ghasafar bħall-imlievez, li jikluh bil-qalb. Iż-żerriegħa tghaddi mill-ghasfur u meta dan ihammeġ, fejn taqa' ż-żerriegħa tista' tinbet. B'hekk iż-Zagħrun għandu post importanti fix-xibka tal-hajja.

Din is-sġajra toffri kenn u ikel għal hafna ghasafar u mam-miferi. Il-ward tagħha huwa għajn tajba għall-insetti li jixorbu n-nektar, u x-xgħat ta' diversi friefet u bahrijiet jieklu l-weraq taż-Zagħrun.

Għalhekk min ihawwel sigra taż-Zagħrun ikun qed jagħti kontribut kbir lin-natura.

il-masġar Charles F. Grech

- ¹sġajra - sigra zghira
- ²horfija - pjanta li twaqqa' l-weraq fil-harifa (bl-Ingliż deciduous)
- ³nwar - fjuri

Iż-Zagħrun ġieli jsejnhulu Zinzel, imma ż-Zinzel hija fil-fatt sigra differenti, bl-Ingliż Jujube.

Fjuri taż-Zagħrun

Joe Sultana

Ghasafar Xitwin

kitba Victor Falzon
ritratti Denis Cachia

Hawnhekk għandna seba' ghasafar differenti li naraw fix-xitwa. S'intendi f'Malta jkollna hafna iktar minn dawn, imma jekk toħroġu fil-kampanja bħalissa dawn kważi żgur tarawhom jew tisinghuhom, għax kollha komuni. Mela isa... darb'ohra li toħroġu mal-familja huđu din Il-Futtafa magħkom, għorku għajnejkom u naddfu widnejkom :) u mmarkaw kemm issibu minnhom...

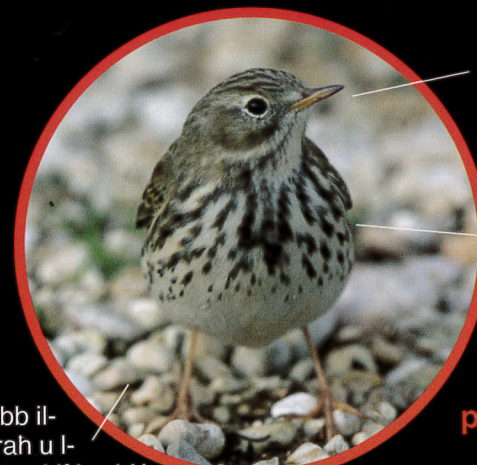
fjamma sewda

kważi kollu griz skur u iswed

denbu ahmar

ihobb ċnut u hitan, spiss tarah qalb il-bini

meta jsaffar jagħmel pss-wss-wss! pss-wss-wss!

għandu t-tikek fuq sidru

pespus

ihobb il-berah u l-blat, u kif ipoġġi fl-art...jisparixxi!

meta jgħanni jagħmel tsiff-tsaft... tsiff-tsaft... tsiff-tsaft...

iżgħar minn ghasfur tal-bejt

hadrani

m'għandux kwiet f'ġismu

vjolin tax-xitwa

ihobb is-sigar

meta jsaffar jagħmel sss-ċakk... sss-ċakk!

buċaq tax-xitwa

ihobb ipoġġi fil-quċċata tal-pjanti jew fuq ċnut

zghir u boċċu

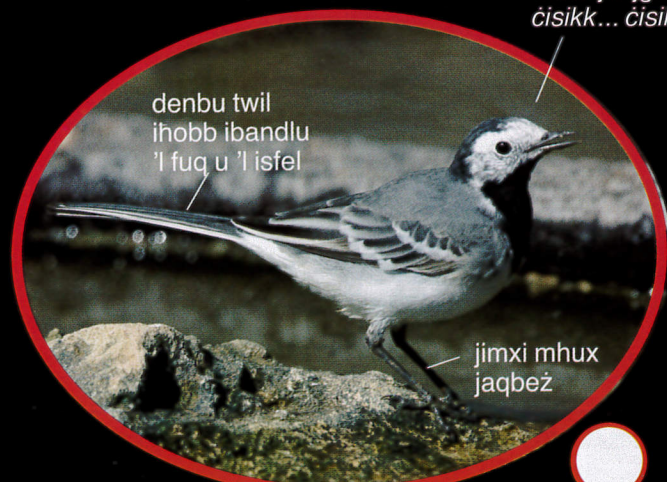
għandu hafna tisfir differenti imma jhobb itektek... tkk-tirkittikk... tikitiki-tirkittikk... krikittikkittikk...

boċċu

sidru orangjo

pitirross

ihobb il-ġonna u s-sigar, imma spiss jinzel fuq il-hamrija jfittex id-dud

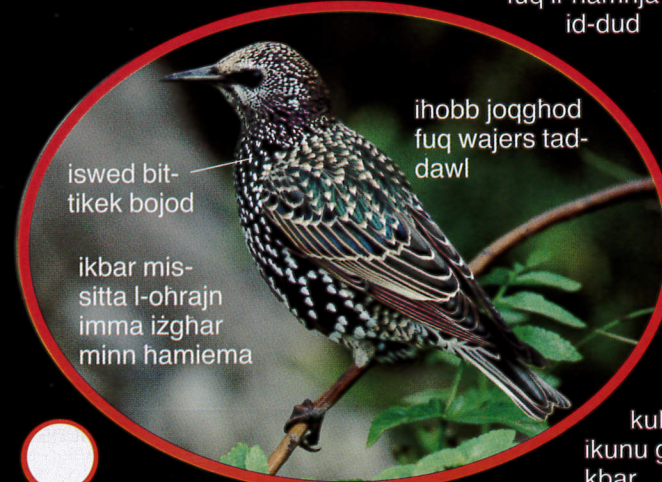
meta jtir jgħid ċisikk... ċisikk!

denbu twil ihobb ibandlu l'fuq u l'isfel

jimxi mhux jaqbeż

zakak abjad

spiss tarah jaqsam xi triq bil-ġirja

iswed bit-tikek bojod

ikbar mis-sitta l-oħrajn imma iżgħar minn hamiema

ihobb joqgħod fuq wajers tad-dawl

sturnell

kultant ikunu gruppi kbar

Fejn sejr in sabih?

Sejr in sal-foresta!

Hekk hu! Jssa saret drawwa ta' kull sena li mmorru nittawlu f'it lill-proġett maħbub tagħna Foresta 2000 halli naraw f'hiex wasal ix-xogħol. Imma mhux inħarsu biss b'idejna fil-but. Kif inkun hemm inxammru f'it il-kmiem u nagħtu daqqtejn mgħażqa. Le mhux lil xulxin! Jiġifieri nħawlu xi f'it sigar aħna wkoll :)

Hafna membri tal-Klabb huma kburin li ħawlu b'idejhom stess sigar fil-Foresta, halli f'it snin oħra hemmhekk ikollna bosk tal-ġenn.

Minbarra l-leaders tal-Klabb, ha jkollna wkoll ir-ranger tal-foresta biex idawwarna u jispjegalna. U s'intendi kif inkunu hemm nagħmlu f'it berdwoċing ukoll.

Mela daqshekk paroli. Iktbu d-data fuq karta u waħluha mal-frigġ halli ma tinsewx żgur. Narawkom!

Hawn huma d-dettalji

data
il-Hadd 25 Janjar 2009
niltaqghu
hdejn ir-riserva tal-Għadira
hin
8.45 am
inlestu
xi nofsinhar
merħba
membri* u l-familji tagħhom
ġibu
tromba u gajd (jekk għandkom),
xi haġa tal-ikel, nowtbuk u lapas

*Membri taht it-8 snin irid jiġi magħhom adult.

www.merlinlibrary.com
mail@merlinlibrary.com

merlinlibrary
the name in publishing and bookselling since 1964

An unbelievable range of books
to suit all tastes at the best prices

merlinlibrary

Mountbatten Str. Blata l-Bajda HMR 1575

T: 21 234438
21 221205
F: 21 221135

Meta morna l-iMġiebaħ...

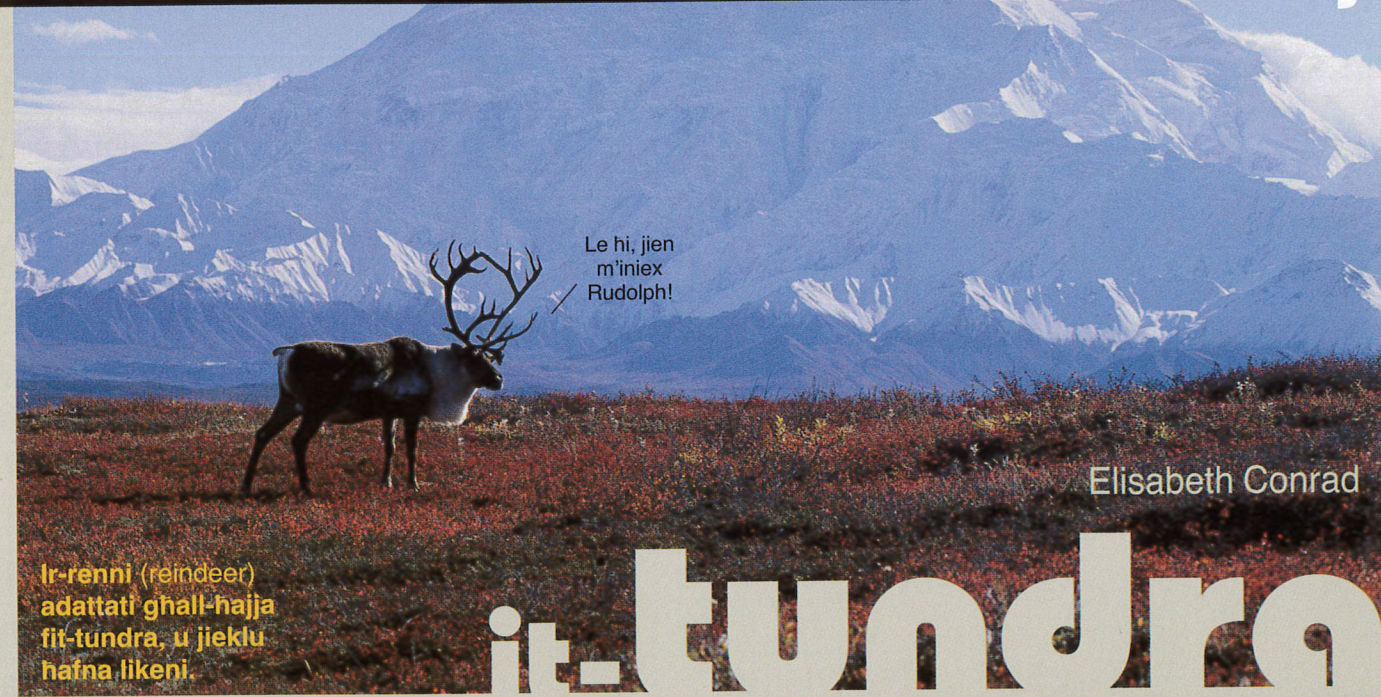

Membri tal-Klabb jhendu ritratt mal-habiba tagħhom... il-Bużnanna Żnuber!

Attività organizzata minn Klabb Huttaf saret nhar il-Hadd 9 Novembru 2008. Inġbarna hdejn il-palazz majestuż ta' Selmun u wara erhejnielha bil-pass lejn Wied l-iMġiebaħ. Il-leaders tawna mappa minn fejn stajna nseguw minn fejn konna għaddejnin. Kien hemm ukoll xi mistoqsijiet f'għamla ta' treasure hunt li stajna nwieġbu aħna u mexjin. It-temp ma tantx kien favur tagħna għax f'nofs ta' triq qabditna x-xita, wara li kien xebea' jrieghed. Imma b'daqshekk hadd minna ma tilef il-gost u l-entuzjażmu li nkomplu naraw aktar flora u fauna. Fost il-pjanti li rajna kien hemm iċ-**Cistu Roża**, il-**Pajżana**, it-**Tulliera**, iż-**Żaġhrun**, iż-**Żebbuġija**, id-**Deru** u x-**Xorbett**. Fost l-isbaħ xeni tal-wied rajna wahda mill-ikbar sigriet taż-**Żnuber** f'Malta, u foresta shiħa ta' **Ballut!** Rajna u smajna xi fauna wkoll, fosthom l-**iSturnell**, il-**Pespup**, il-**Buċaqq tax-Xitwa**, in-**Nannakola tal-Faqqu** il-**Hmir**, xagħat tal-**Baħrija tat-Tengħud** b'kuluri mill-isbaħ u ż-**Żunzan tax-Xehda Kbira**. Kif waqfet ix-xita rajna għadd kbir ta' bebbux hiereg idur fuq il-haxix. Nisperaw li ma ndumux ma nerġghu niltaqghu għal attività oħra u anke forsi naraw xi wċuh ġodda. Narawkom.

Jacqueline Licari

attività...rapport...attività...rapp-

Le hi, jien m'iniex Rudolph!

Elisabeth Conrad

Ir-renni (reindeer) adattati għall-hajja fit-tundra. U jieklu hafna likeni.

it-tundra

X'inh i tundra?

Did-darba se nitkellmu dwar it-tundra, kelma ġejja mill-Finlandiż li tfisser *pjanura bla sigar*. It-tundra tinsab f'postijiet keshin hafna, fejn f'it li xejn tagħmel xita. Għal hafna mis-sena jkun hemm il-borra, u taht il-hamrija l-art tkun iffrizata s-sena kollha (jghidulu *permafrost*).

Fis-sajf il-borra u s-silġ tal-wiċċ jinhallu u jiffurmaw hafna għadajjar li jġibdu hafna insetti, speċjalment nemus. Minhabba l-permafrost l-ilma ma jinżilx taht l-art u din tibqa' mifqugha bl-ilma. Dan ma tantx hu ambjent tajjeb għan-nies, bin-nemus kollu li jkun hemm, imma attrajenti hafna għall-ghasafar!

Taħsbux però li s-sajf fit-tundra ikun bħal tagħna! Idum biss 6-10 ġimghat (u x-xitwa ddum 6-10 xhur!) u t-temperatura fis-sajf tkun 3-12°C. Għall-bqija tas-sena tinżel xi -34°C! Irjeh qawwijin ikomplu jnixxfu u jkesshu, u minhabba li t-tundra qiegħda hdejn l-Artiku, ikun hemm il-ġeli twal hafna fix-xitwa u ġranet twal hafna fis-sajf. F'xi ġranet ix-xemx bilkemm titla'!

X'jgħix hemm?

F'it pjanti u animali jkempaw f'dawn il-kundizzjonijiet. Il-hamrija tat-tundra hija fqira u minhabba l-permafrost ma jstgħux jikbru pjanti b'għerūq li jinżlu fil-fond. Għalhekk l-iktar li nsibu huma **ħażiż** (mosses), **ħaxix u likeni**, il-koll pjanti baxxi bla għerūq fondi. Hafna minnhom kapaċi jagħmlu fotosintesi anke f'kundizzjonijiet bi f'it xemx. Diversi pjanti kapaċi jdeffsu ċ-ċiklu kollu

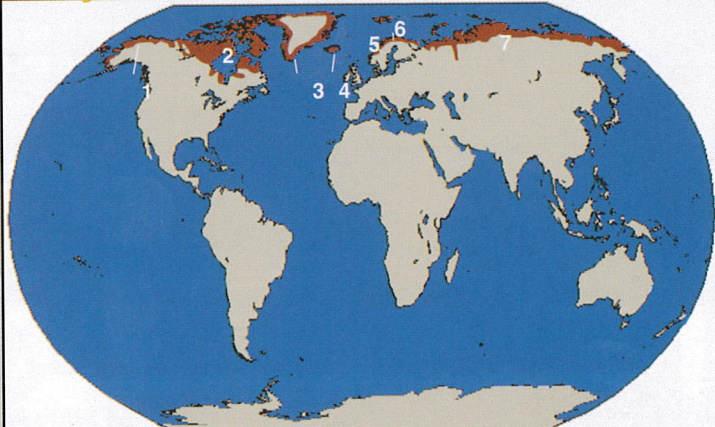
tal-hajja fis-sajf qasir u jagħmlu ż-żerriegħa qabel terġa' tidhol ix-xitwa.

Hafna animala tat-tundra huma veġetarjani, għax ma tantx isibu animala oħrajn x'jieklu! Fost dawn hemm ir-renni u animala żgħar bħal **liebri** (hares), **bugeddum u lemmings**. Il-predaturi jinkludu l-**Ors Abjad**, il-**Lupu** u l-**Volpi Abjad**. Kif jadattaw? Uħud għandhom pil ohxon u oħrajn għandhom pil abjad biex ma jidhrux fil-borra. Hafna minnhom tghallmu jieklu kull ikel li nsibu.

ħażna gass

Nispiċċaw b'haġa interessanti. Kontu tafu li t-tundra fiha hażna kbira ta' carbon dioxide (CO₂)? Is-CO₂ huwa gass li qed jikkawża l-*global warming*. Normalment il-pjanti jarmu s-CO₂ meta jitmermu wara li jmutu. Imma fit-tundra s-sajf tant hu qasir li l-pjanti ma jilhqx jitmermu, u x-xitwa kiesha wisq. B'hekk flok jintrema fl-arja, is-

Fejn hi t-tundra tad-dinja?

1 Alaska (USA)	3 Greenland	5 Norveġja	7 Russja
2 Kanada	4 Islanda	6 Finlandja	

CO₂ jibqa' maħzun fil-fdal tal-pjanti, li jibqgħu fil-permafrost għal żmien twil hafna! Għalhekk it-tundra qed tghinna nsolvu l-problema tal-global warming!

Fis-sajf, il-Volpi Abjad (Arctic Fox)

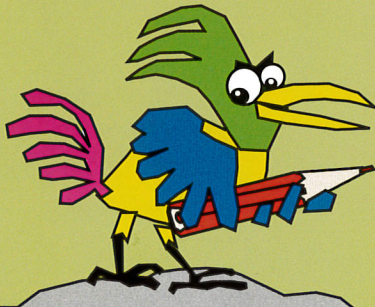
*fotosintesi - meta l-pjanti jibdlu d-dawl tax-xemx f'ikel għalihom.

nilagħbu tikka

ma' Janet u Amy Gerardi

Ara ssibx l-għasafar kollha li daħlu jistaħbew fil-kaxxa. B'kollox hemm 28, u l-lista hija din...

ekru	ziemel	pluviera
arpa	alwetta	kuċċarda
bies	gallina	kuluvert
dizz	gamiema	sarsella
kuda	huttafa	velleran
ċiefa	ortolan	bulebbiet
kokka	sponsun	
merill		
farruġ		
ġojjin		
bilbla		
kwakka		
rundun		
swejda		
verdun		

s	a	g	a	m	i	e	m	a	d	r	e	b	n	m
e	a	a	k	k	a	w	k	l	a	k	k	o	k	f
i	f	d	a	s	d	j	e	t	a	r	f	a	s	h
b	a	d	p	d	j	m	t	a	j	r	a	m	p	ċ
z	t	u	r	k	e	e	r	v	n	i	j	j	o	ġ
ġ	t	a	a	i	w	v	t	a	f	e	i	ċ	n	ċ
ġ	u	n	z	l	s	a	r	s	e	l	l	a	s	g
l	h	u	a	u	k	e	e	g	z	m	r	d	u	a
t	a	d	w	e	l	v	z	ġ	z	e	t	n	n	l
r	a	r	t	l	t	g	u	e	i	g	u	h	z	l
e	l	e	e	k	l	r	l	v	d	d	ġ	ġ	k	i
v	b	v	r	s	r	o	u	p	n	ċ	ċ	g	u	n
u	l	e	e	a	i	l	k	u	ċ	ċ	a	r	d	a
l	i	i	f	s	p	o	r	t	o	l	a	n	a	ċ
u	b	u	l	e	b	b	i	e	t	s	d	h	k	ċ
k	w	a	k	k	k	a	a	k	l	l	i	r	e	m

gallerija

gremluxa
jeffrey scib-
erras

Jeffrey qalilna li dan huwa gremluxa raġel tar-razza li tghix fuq Kemmunett

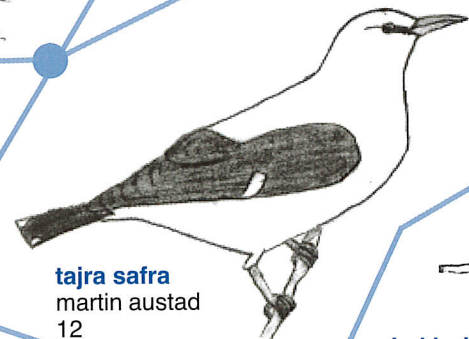
gardell
peter
camilleri 10

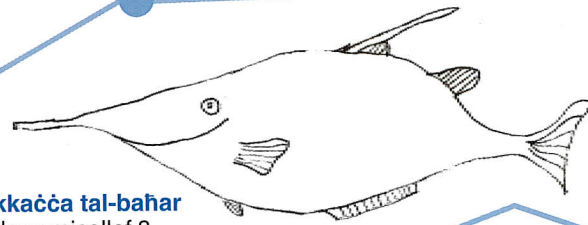
emperor
penguin
gail bugeja
12

qerd in-naħal
luke
d'agostino
7

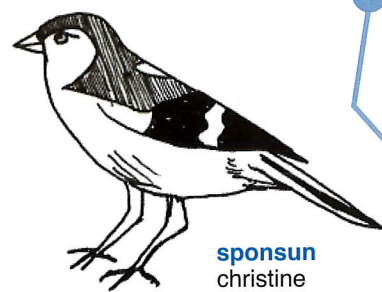
tajra safra
martin austad
12

bekkaċċa tal-baħar
andrew micallef 8

tellerita
ludwig
camilleri
11

sponsun
christine
galea 11

pitirross
brandon
birmingham 11

Qatt innutajt..?

Sigra tat-tin fix-xitwa. Meta sigra twaqqa' l-weraq nġhidu "qieghda toħrof".

Sigra bla weraq

Qatt innutajt li bħalissa hafna sigra jkunu bla weraq? Tghid għaliex jinżghu fl-istess żmien meta ahna iktar nilbsulu?!

Ir-raġuni hija sempliċi: it-temp tax-xitwa huwa iebes wisq għall-weraq. Malajr jitqattgħu bir-riħ. Apparti hekk, fix-xitwa jkun hawn iktar dlam għax il-ġranet ikunu qosra, u l-weraq għandu bżonn id-dawl tax-xemx biex jagħmel l-ikel għas-sigra.

Allura fix-xitwa hafna sigra jagħlqu l-fabbrika tal-weraq billi jnixxfu u jwaqqgħu, u jorqdu. Jibqgħu hajjin bis-saħħa tal-ħażna ikel li jkollhom fiz-zokk.

Imma hemm ukoll sigra li ma jwaqqgħux weraq. Dawn għandhom difiżi oħrajn kontra l-qilla tax-xitwa, per eżempju xi weraq ikollu kisja xama' li tiproteġih mir-riħ u l-kesha.

Issa ara ssibx sigra viċin id-dar, f'xi ġnien jew fl-iskola li bħalissa hija bla weraq, u jekk għandek kamera ħudilha ritratt. Imbagħad fir-rebbiegħa erġa' sibha u innota kif terġa' toħroġ weraq ġdid! Ħudilha ritratt iehor u qabel mal-ewwel ritratt biex tara d-differenza!

Desirée Falzon

titwila lejn Dinja Wahda

Trid tkun ġurnalista? Trid iddur id-dinja biex tikxef, tinvestiga u twassal ahbarijiet ambjentali? Mela staqsi lill-għalliema tiegħek biex tagħmlu Junior Journalist fil-klassi u malajr taqta' xewqtek!

In-natura u l-ambjent huma kbar hafna u kuljum jiġrillhom xi haġa - daqqa tajba, daqqa ħażina - kif taraw anke mill-ahbarijiet li nġibu f'//Huttafa stess (p.3 u 4). Ġurnalista ta' grajjiet ambjentali irid joqgħod b'seba' għajnejn biex isegwi kull ma jkun qed jiġri fid-dinja.

Tfal mill-iskola Birżebbuġa B waqt Junior Journalist

Mela, xi trid tagħmel? Segwi l-ahbarijiet, fittex fil-gazzetti, isma' r-radju jew fittex fl-internet, u hu nota jew ftakar, halli tghidha lill-bqija tal-klassi. L-għalliema mbagħad issib f'it hin f'xi ġurnata mill-ġimgħa fejn il-ġurnalista ambjentali jirrapportaw dak li jkunu sabu.

Jekk issib stampi mill-gazzetti jew mill-internet, ibdew scrap book kbir għall-klassi u wahlu fih dawn l-istampi u nota qasira bl-ahbar. Agħtuh isem, per eżempju Grajjiet Hodor jew Ahbar Ambjent eċċ. Sa l-ahħar tas-sena tkunu għaqqadt ktieb tal-genn kollu stejjer mid-dinja tal-ambjent!

Min jaf, forsi la tikber issir ġurnalista veru u xoghlok ikun li ssegwi grajjiet ambjentali :-)

Desirée Falzon

Dinja Wahda hija kampanja edukattiva li qed titmexxa fl-iskejjel primarji minn BirdLife Malta flimkien ma' Bank of Valletta Ltd, il-partner tagħha fl-edukazzjoni

BOV Young Savers Account

aħna ngħinuk
tfaddal

Faddal il-flus li qlajt matul il-vaganzi tal-Milied permezz tal-**BOV Young Savers Account** u gawdi minn:

- Karus b'xejn meta tkun faddalt €100 fil-kont
- Tirċievi l-Ġurnal ta' Ċikkurillu darbtejn f'sena
- Rati vantaġġjużi ta' imghax fuq il-flus li ġġemma'.

www.bov.com customer care@bov.com 2131 2020

Mahrug mill-Bank of Valletta p.l.c., 58 Triq Żakkarja, Valletta VLT 1130 - Malta

BOV

Bank of Valletta

Impenn lejn is-Suċċess tiegħek